

עבודה זרה ג

משה שווערד

1. עיין: ספר אז ישיר - מתן תורה [מאמר ג' - מצוות הגבלה]
2. תוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א ד"ה כהנים ולוים
כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא האדם - משמע הכא דעובדי כוכבים נמי קרוין אדם ותימה דהא אמר בעלמא (ב"מ דף קיד:) דאין קברי עובדי כוכבים מטמאין באהל משום דכתיב אדם כי ימות באהל אתם קרוים אדם דכתיב (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרוים אדם ולא עובדי כוכבים קרוין אדם ואור"ת דיש לחלק בין אדם להאדם ...
3. תוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א
שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה - פ' בשבע מצות שלהם דאילו בשאר מצות אמרינן בסנהדרין פרק ד' מיתות (דף נט.) עובד אלילים העוסק בתורה חייב מיתה.
4. בענין: גדול המצווה ועושה: SEE ADDENDUM בסוף המראה מקומות
5. תוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א
נוגעים בעדותן הן - וא"ת והרי ראייה גדולה שקיימו שהרי שמים וארץ קיימים הם וי"ל דאין חוששין בזו הראיה דאין אב מעיד על בנו ועוד י"ל שהם קיימים ממה שקבלו כדאמר אם ישראל מקבלים.

• ספר עבודה ברורה

יבוא נמרוד. ע' במחצית השקל שהקשה, דנהי דהם יעידו על פרטים ויחידים הדורות, עדיין מי יעיד על כלל ישראל שקיימו התורה. ותירץ על פי מה שכתב המהרש"א בח"א בשם פענח רזא, למה הוצרך הקב"ה לכפות על ישראל ההר כגיגית אם יקבלו מוטב וכו', תיפוק ליה הא תנאי התנה אם לא יקבלוה, יחזור העולם לתוהו ובוהו ואין כפייה גדולה מזה. ותירץ, דהתנאי לא היה כי אם לא יקבלוה שום אדם, אבל אם פרטיים יקבלוה אף שכלל ישראל לא יקבלוה, מ"מ יתקיים העולם, ומשה ואהרן ובניו וכדומיהם ודאי יקבלוה, ומעתה יתקיים העולם על ידם ולכך הוצרכו ישראל לכפיית ההר, עכ"ד הפענח רזא.

ולפי זה כתב המחצית השקל דמובן שפיר, דכיון דאומות העולם יעידו דביחידים פרטיים קיימו התורה, א"כ אפילו אם כלל ישראל לא קיימוה מ"מ העולם מתקיים, א"כ שוב שמים וארץ אין נוגעין ויבואו שמים וארץ ויעידו בכלל ישראל שקיימוה, וכן מה שהקשה תוס' (ד"ה נוגעין) הרי ראייה גדולה שקיימוה, שהרי שמים וארץ קיימין, אף די"ל דרק מקצתן קיימוה ומהאי טעמא הם קיימין, מ"מ שמים וארץ שוב אינם נוגעין ויעידו על כלל ישראל, עכ"ד. וכדבריו כתב הבכור שור. וע' בדבור הבא.

6. תוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א

יום הששי - תימה למ"ד בשבעה בחדש נתנו עשרת הדברות מאי יום הששי [1] וי"ל דיומא קמא לא אמר להו מידי משום חולשא דאורחא [2] א"נ היתה ראויה לינתן בששי אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו.

7. עיין: ספר אז ישיר- מתן תורה

ההבדל בין 'מתן תורה' ו'קבלת התורה' ————— • אז ישיר — מט

הבעלות על התורה, נקבעים חקי ראש חודש, שקביעות החדשים אפשרית רק כוחמת שיש לחכמי ישראל שלטון על הטבע ע"י הבעלות על התורה.

שליטת חז"ל על עצם בריאת העולם

ועל פי יסוד הדברים יש לפרש את דברי התוס' (ע"ז ג. ד"ה יום הששי) התמוהים קצת. ואיתא בגמ' (שם):

ואמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלין את תורתנו מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובהו.

כלומר, שהקב"ה ברא את כל העולם על תנאי שבני ישראל יקבלו את התורה.

ובתוס' שם כתבו:

תימה למ"ד בשבעה בחדש נתנו עשרת הדברות מאי יום הששי וי"ל... א"נ היתה ראויה לינתן בששי אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו.

והיינו שהתוס' הבינו שהתנאי היה שאם בני ישראל לא יקבלו את התורה ביום הששי בדוקא, הרי שהקב"ה יחזיר את העולם לתוהו, וע"כ הק' התוס' למ"ד שקבלת התורה היתה ביום ז' בסיון כיצד נתקיים התנאי, ותרצו שמכיון שהיו ראויים לקבל את התורה ביום ו', אלא שהוסיף משה רבינו יום אחד מדעתו, הרי שבזה נתקיים התנאי ולא החזיר הקב"ה את העולם לתוהו.

— קיום התנאי — יום ו' בז'

ויש להקשות על דברי התוס', שלפי דבריהם, היה כל העולם כולו תלוי ועומד במה שבני ישראל יקבלו את התורה ממש ביום ו'. וא"כ היתכן

נ — אז ישיר • ————— מאמרי מתן תורה

שמושה רבינו היה רשאי להוסיף יום אחד מדעתו, כשכל העולם כולו תלוי ועומד בקבלת התורה ע"י בני ישראל ביום זה.

ויש לתרץ, שכוונת התוס' היא, שלמושה רבינו [ולחכמי התורה] יש כח לשנות את סדרי בראשית עצמו, את התנאי שהתנה הקב"ה עצמו בבריאת העולם, וכל זה נובע מוהבעלות על התורה. כל הבריאה היתה תלויה ועומדת בקבלת התורה, השמים והארץ נכונים היו לחזור לתוהו ובהו אם בנ"י לא היו מקבלים את התורה ביום ו', ואעפ"כ למושה רבינו היה כח לשנות את כל זה, לדחות את קיום התנאי שכל הבריאה תלויה ועומדת בו, ע"י הבעלות שהיתה לו על התורה. מזה יש לראות מה גדול הכח שבידי חז"ל, ומהי המשמעות שיש למתן תורה, לנתינת הבעלות על התורה לידי ישראל. הבעלות על התורה מושפיעה על עצם קיום העולם.

8. שערים מצויינים בהלכה

אם ישראל מקבלין את תורתנו מוטב, ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובהו ע"י ככתבי הרמב"ן (דרשת תורת ה' תמימה) שאין הכוונה שיחזיר העולם לכליון, אלא ממילא הוא תוהו ובהו, כי עיקר כוונת הבריאה בטלה, דהיינו שמירת התורה. וע"י בחי' חתם סופר (שבת

9. תוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א ד"ה שלא השתחו

שלא השתחו לצלם - אומר ר"ת דצלם דנבוכדנצר לאו עבודת כוכבים הוא אלא אנדרטי עשוי לכבוד המלך ובהכי ניהא דנקט גבי אברהם שלא עבד עבודת כוכבים ובחנניה מישאל ועזריה שלא השתחו לצלם וניהא נמי הא דאמרין בפרק אלו נערות (כתובות דף לג:) אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ואילו היה עבודת כוכבים ממש חס ושלוש כי מדאגת שום יסורין שבעולם לא היו משתחוים לצלם ...

• **רמב"ם א על כתובות דף יט/א**

עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו ירהגו... דהא ודאי כל שאמרו חכמים יעבור ואל יהרג אין לו ליהרג ומתחייב בנפשו הוא אם נהרג, אא"כ היה גדול הדור ועושה כך לצורך סייג הדור כההיא דחנניה מישאל ועזריה שהשליכו עצמן לכבשן האש וכדפרישית בדוכתה (לקמן ל"ג ב')...

• **רמב"ם יד החזקה הלכות יסודי התורה פרק ה**

(א) כל בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וחי בהם ולא שימות בהם ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו:

10. ספר אמרי פנחס - שער ב - לקוטי ש"ס ומדרשים

[קיה] לעתיד יאמרו העכו"ם תנה לנו וכו' אומר להם מצוה קלה יש וכו' מיד כל אחד עושה סוכתו בראש גגו וכו' חמה מגרתיקה וכו' (דף ג'), בר"ש שאמר בשם הבעש"ט ביאור הגמרא, כי לכאורה קשה וכי הקב"ה בא בטרוניא עמהם, וביאר דהעיקר סוכה הוא מדת שפלות להיות האדם אין בעצמו, כי סוכה היא הוי' ואדני' וצריך האדם להיות שפל בעיניו להיות בחי' אדנים ואז שורה עליו שם אדני' וכתוב אשכון את דכא ושורה עליו גם הוי' וכו', וזה שהשי"ת נותן להם מצות סוכה והם יעשו כל א' בראש גגו להתגאות כמו שפירש"י ע"פ כי עלית כולך לגגות שהיו גסי הרוח לכך ישרפם, וביאר הוא נ"י עד"ז מה שקורין הפטרת גוג ומגוג בחוהמ"ס דיש קבלה דמלחמת גו"מ יהיה בסוכות דהנה העולם אומרים זה גדול כמו גוג ומגוג והכוונה שיהיה גו"מ בעל גאווה גדולה, כי היכן מצינו שיהיה גדול בקומה רק גסות הרוח יהיה בו גדול מאד, כדאי' במדרש שירצה להזדווג וכו' לפטרונם וכו' לכך בסוכות נתעורר מלחמה זו בכל דור ודור שצריך האדם להיות שפל ואין אצלו ולשבר הגאווה לכך כתיב ביחזקאל בנביאות גומ"ג אתה הוא אשר הנבאו עליך נביאי שנים ופירש"י אל תקרי שנים אלא שנים והם אלדד ומידד שהם נתנבאו על גומ"ג עי"ש.]

Rav S.R. Hirsch on Haftoros: Shabbos Chol HaMoed Sukkos .11

that happy future. He visualises the last assault of the nations against the Truth proclaimed on Zion under a leader who is called "Gog". It does not seem far-fetched to recognise in this name גוג — writes S.R.H. in the commentary on Numb. XXIX,13, p. 495, (to which refer for the full exposition I.L.)—the idea of building a roof, from גג and thereby at once see the contrast to סוכה, the unstable weak covering of foliage. And actually the whole history of mankind can be taken to consist of this contrast. One erroneous conception leads to another. Just as they are given the power to use their own strength to fix the boundaries of their own sphere and make it safe and secure against their earthly contemporaries by דפנות, by strongly built artificial walls, so do they imagine they have to use their power to make themselves safe and sure against that which comes from above, against God and the influence of His Power of directing matters. They think they can betake themselves under the protection of their own might, can take their fate in their own hands, and can crown the building up of human greatness by gabled roofs, rendering them independent of God. It is the battle of גג against סוכה the fight of the "roof-illusion" of human greatness which never allows Man to come to repose, against the "Succah-truth" of cheerful confidence and quietness which putting one's trust in God's protection grants. World-history started with the building of a tower towering up to heaven by the self-worship of human power — and will end with the happy harmonious human life on earth building booths acknowledging God". — —

12. ספר מאור ושמש - רמזי יום א' של סוכות ד"ה ויאמר

יש לרמוז באגדה זו באמרו מצוה קלה. וגם אמרו בראש גגו, דמה צורך להשמיענו איזו מקום הסוכה ומפני מה יעשוה בראש הגג.מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, פירוש שרוצין לעלות במעלה ולעשות הסוכה בבחינה היותר גדולה, ומפני שהם לא טרחו בערב שבת כלל ולא אבו הלוך בדרכי השם ועתה ירצה להם בפתע פתאום לעלות במעלה אשר לא עמלו בה, וה' ישוב גמולם בראשם ומקדיר עליהם חמה, פירוש שיראה להם בהירות היותר גדול ועל ידי שלא עבדו השם עד עתה אין ביכולתם להכילה וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא:

13. ספר מי השילוח - פרשת אמור

גם מאמר הגמ' מפרשה של מעלה יצא, בא ליטע אהלו במחנה דן, ע"ז נכתב פרשת המקלל להראות עד היכן צריך האדם להרחיק עצמו מכל מיני תרעומות, שהמקלל לפי שנתרחק ממחנה ישראל יצא מב"ד של משה מחויב ועמד וגידף אף שתחילת כוונתו ה' לש"ש שרצה שיהי' נטוע במחנה ישראל לפי שהי' איש ישראלי מצד אמו עי"ז היה לו כוונה טובה רק התרעומות שהי' לו אחר נתרחק הי' מצד שהי' איש מצרי. כי איש ישראל אחר שלבו דבוק בהש"י וכוונתו לש"ש אף אם הש"י ידחה אותו מאיזה טובה בזה עצמו יקרא עובד ה' במה שמרחיק עצמו על פי רצון הש"י ויזכה לטובה גדולה כגון בעל מום מזרע אהרן בזה עצמו הי' זוכה לטובה גדולה במה שהרחיק עצמו מהעבודה, אך מי שאין שורשו וגזעו מישראל באם ירוחק מטובה אז לא יוכל עצור רוחו ויבעט כמו דאיתא בגמ' כי לעתיד יתן להם מצות סוכה והקב"ה יוציא חמה מנרתיקה וכל אחד בועט בסוכתו ויוצא ופריך ישראל כמי פטורין ומשני בעוטא לא מבעטי, אף כי כוונתם יהיה לקיים מצות הש"י אך באם ימניעם יבעטו, ולכן יהי' הבחינה במצות סוכה, כי מצות סוכה הוא צא מדירת קבע ושב בדירת עראי היינו שימשך האדם אחר רצון הש"י כפי רצונו יתברך ולא יתרעם באם הקב"ה ימנעו אף מלעשות מצותין שמאחר שזה רצון הש"י יקיים גם עתה מצותיו במה שפירש עצמו, ומי שמבעט כאשר ימנע מן המצוה, מוכח שגם קודם כשרצה לקיים מצות ה' גם אז לא היה כוונתו לש"ש, וזה צוה הש"י כאן הוצא את המקלל היינו הגם שרצונו לקבוע אהלו במחנה ישראל גם אז לא הי' כוונתו לש"ש:

14. עיין: ספר אז ישיר- ירח האיתנים |מאמר: סוכות ואברהם אבינו- חג האמונה|

=====

15. שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב נהי דפטור בעוטי מי מבעטי. כתב הרמ"א (או"ח סי' תרלט ס"ז) וכשיוצא מן הסוכה מכח גשמים אל יבעט ויצא, אלא יצא כנכנע כעבד שמוזג כוס לרבו ושופכו על פניו. ובביאור הגר"א הראה מקורו מכאן. וכ"כ במאירי כאן בזה"ל, אע"פ שאמרו

16. מאירי על עבודה זרה דף ג/ב

בזמן שישראל שרויין על אדמתם וידם תקפה ורשאים לקבל גרים משאר האמות אין מקבלין את הגר על פי דבריו מיד אלא מדקדיקין בו ובדוקין אחריי שמא בשביל שררה שרואה לנו הוא עושה או שהוא מתפחד לאיזה דבר או לאיזו סבה ואם מצינו לבו מכוון מודיעין אותו עול מצות כמו שיתבאר במסכת יבמות ואם קבלו מאהבה מקבלין אותם ומתוך דבר זה לא קבלו בית דין הגדול גרים כל ימי דוד ושלמה שהיו חוששין להם בימי דוד שמא מפחד מלחמותיו היו מתגייירין ובימי שלמה שמא בשביל הכבוד והשררה שהיה לישראל בימיו ומ"מ הרבה נתגייירו מאליהם על ידי בית דין הדיוטות והם שאמרו עליהם גרים גרורים והיו בית דין הגדול מתחזקין אותם בגרים מ"מ אלא שלא היו מקרבינ אותם כל כך עד שיהיו רואים מה סופם ועל אלו אמרו קשין גרים לישראל כספחת ואף לימות המשיח אין מקבלין אותם בבית דין הגדול אלא אחר דקדוק גדול ובירר הכונה:

17. תוספות על יבמות דף כד/ב

לא בימי דוד ולא בימי שלמה. מאיתי הגיתי ובת פרעה דבימי שלמה לא קשה דמידי הוא טעמא אלא משום שולחן מלכים והני לא צריכי אבל קשה דאמרינן בהערל (לקמן דף עט. ושם) גבי מעשה דגבעונים דבימי דוד נתוספו גרים על ישראל ק"ן אלף וי"ל דמעצמן נתגיירו כדאשכחן גבי מרדכי ואסתר ורבים מעמי הארץ מתייהדים ויש ספרים שכתב בהן לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים וההיא דפ"ב דשבת (דף לא.) ההוא דאתא לקמיה דהלל ואמר גירני ע"מ לעשות כ"ג בטוח היה הלל דסופו לעשות לשם שמים וכן ההיא דהתכלת (מנחות מד.) דאתיא לקמיה דרבי גירני ע"מ שאנשא לאותו תלמיד:

18. שו"ע יו"ד סימן רסח

(יב) כשיבא הגר להתגייר, בודקים אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שזכה לה או מפני הפחד בא ליכנס לדת. ואם איש הוא, בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית. ... ואם לא בדקו אחריו, או שלא הודיעוהו שכר המצות ועונשן, ומל וטבל בפני ג' הדיוטות, ה"ז גר אפי' נודע שבשביל דבר הוא מתגייר, הואיל ומל וטבל יצא מכלל העובדי כוכבים, וחוששים לו עד שתתברר צדקתו; ואפילו חזר ועבד עבודת כוכבים, הרי הוא כישראל מומר שקדושיו קדושין. (ישראל מומר שעשה תשובה, א"צ לטבול; רק מדרבנן יש לו לטבול ולקבל עליו דברי חבירות בפני ג') (נ"י פ' החולץ):

19. דף על הדף מסכת עבודה זרה דף ג עמוד ב

בגמ': ומניחין תפילין בראשיהן - תפילין בזרועותיהם וכו'.
כתב הגר"ר מרגליות ז"ל בקובץ קול תורה (ירושלים - שנה ה' חוברת א - ב ע' ט): הוקדם תש"ר לתש"י וראה בספרי נפש חיה סי' כ"ה סע' ב לנכרי הבא להתגייר מתוך הכרה באמתת אמונת ישראל ואח"כ יכנס לעול מצות הוי כמקדים המחשבה להפעולה תש"ר לתש"י. וראה מנחות (מ"ג, ב) כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו ע"ש.

20. שערים מצויינים בהלכה

ברמ"א (או"ח סי' תקפב ס"ט) דבר"ה נוהגין לומר כל אחד לחבירו לשנה טובה תכתב. ובמג"א (שם סק"ח) הביא בשם הלבוש (שם) שלא לאומרו אחר ג' שעות ראשונות שכבר נגמר הכתיבה, דכג' שעות ראשונות הקב"ה יושב ודן. והמג"א הקשה עליו, דהרי אנן קי"ל דבשניות יושב ודן, דהא אנן אמרי' ממקומו הוא יפן ברחמים, כמש"כ בהגמ"נ (ה' יוה"כ) בשם התוס' כאן, ואף שהתוס' כתבו כאן דנוסח התפלה כך הוא, היינו דוקא לשינויא קמא בגמ' לקמן (ד:), אבל אנן קי"ל כשינויא בתרא דאבע"א לעולם לא תיפוך כו' וכ"כ בהגה' מהריעב"ץ כאן, וכ"כ בתרגום יונתן ותרגום ירושלמי (האזינו לב-ד) דבשניות יושב ודן כו', וא"כ יכולים לומר לשנה טובה עד חצות, וציין לדברי הרמ"א (סי' תקפד ס"א) דמאריכין בתפלה עד חצות, ועוד כתב המג"א בשם הגמ"נ, דכיון דקי"ל דבשניות יושב ודן [ולא כתירוצ' התוס' דנוסח התפלה כך הוא], א"כ תיקשי איך אומרים ביוה"כ ממקומו ככל התפלות, ותירץ דביוה"כ הקב"ה דן בכל היום כולו, ועי"ש בלבושי שרד.

21. תורת חיים מסכת עבודה זרה דף ג עמוד ב

כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים. ואם תאמר אם כן למה הוא חוזר ויושב על כסא דין תחילה בכל יום הוה ליה לישב מיד על כסא רחמים ויש לומר דמי שיכול להתקיים בדין כגון צדיקים וחסידיים גמורים המה נידונים במדת הדין והיינו מה שאמרו הקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה לפי שהן נידונים על פי שורת הדין ושורת הדין אינו מוותר אפילו כחוט השערה. והיינו נמי הא דאיתא במדרש בראשית ברא אלהים ולא נאמר ברא ה' שבתחילה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת הרחמים דלכאורה קשה מאי קא משמע לן הכתוב דמאי דהוה הוה וצריך לומר כדפי' דמחשבתו יתברך קיימת וכשהוא דן את הצדיקים במדת הדין לחוד הוא דן אותן אלא שבתחילה עלה במחשבתו לידון את עולם כולו במדת הדין כיון שראה שאינו מתקיים שתף מדת הרחמים למדת הדין.

22. תוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד ב ד"ה שניות יושב

שניות יושב ודן - יש אומרים כי לכך תקנו בקדושת מוסף לומר "ממקומו הוא יפן" כי סתם מוסף בשניות בא ואז הוא יושב ודן ואנו מתפללין שיפנה מכסא דין לשבת בכסא רחמים ואין נראה דלמאי דמסקינן בסמוך (לקמן ד:): ראשונה יושב ודן לא יתכן אלא ודאי מטבע של תפלה כך הוא.

23. בענין בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים ועובדת כוכבים לא תניק את בנה של בת ישראל

עיינ מראה מקומות לכתובות דף ס ולעבודה זרה דף כו

24. סדר יעקב

ע"כ נחשז כזר למת. עוד אמר דמיון דג העולה ליצשה, דאף שהיצשה הוא טוב לפני אדם שחיים שם ואדרבא שם כל תענוגים והנאה שלהם, מ"מ לדג הוא מקום מיתה, כך אע"ג שלעכו"ם נראה שטוב להם לחיות חיי הנאה, מ"מ לישראל הוא מקום מות, דאיש הישראלי מקומו בעולם אחר, שהוא תורה, כמו היס לדג, ואין מיס אלא תורה, והם מיס הרוחניים, ושם מקומו, ואל יהא פחי לעוז עולמו, וסילך לעולם מיתה, ואף צשעה שאינו עוסק ממש בתורה כצשעת אכילה או מו"מ, מ"מ דעתו עליה וכמוש"כ חוס'

נמה דגים, שבים וכו' נל"פ דכמו דג שעלה מן היס אפי' ללא מת, שמפרכס עדיין מ"מ כמת הוא חשבו וכדאמרי' בתענית ר"ד כד. ע"ש צרש"י, ה"ג אדם הפורש מן התורה, אע"ג שהולך אנה ואנה אין זה אלא כפירכוס בעלמא, דסופו למות, וכמת חשבו, וכדאמרי' וסרס

25. תוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד ב

הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים - פי' כל המאורעות הבאות על האדם מידי יום יום בידי שמים ואין אדם יכול להרחיק נפשו מהן חוץ מצנים פחים קור וחום פחים כמו (תהלים יא) ימטר על רשעים פחים ולשון תלמוד יפה בלועך ניפק לקיבליה פרק שני דסנהדרין (דף יח:).

26. תוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד ב

שומר נפשו ירחק מהם - והא דאמרינן בפרק המקבל (ב"מ דף קז: ושם) והסיר ה' ממך כל חולי זו צנה אלמא בידי שמים היא י"ל דהכי קאמר שיתן לך מלבושים שתוכל להציל מן הצנה ... והא דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים התם מיירי במה שנגזר עליו בשעת יצירה כגון גבור או חלש עני או עשיר חכם או טפש אבל צדיק ורשע לא כי שני דרכים נתונים לפניו הטוב והרע.

=====

בענין: גדול המצווה ועושה

משה שווערד

א. תוספות מסכת קידושין דף לא עמוד א

גדול המצווה ועושה - נראה דהיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף [1] לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו שאם ירצה יניח

ב. תוספות מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א ד"ה גדול המצווה

גדול המצווה ועושה - פי' מפני שהוא דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו.

ג. תוספות הרא"ש מסכת קידושין דף לא עמוד א

גדול המצווה ועושה. אע"ג דאמר' במס' חגיגה פ"ב משל למלך שאמר לעבדיו להשכים לפתחו למי יש לו להחזיק טובה יותר לנשים שאין דרכן להשכים כאנשים לא דמי להך דהתם שניהן מצווין ומי שאין דרכו עדיף טפי כשהוא עושה, [1] והיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף לפי שדואג ומצטער תדיר שירא שמא יעבור וצריך לכופ את יצרו יותר ממי שאינו מצווה שאם ירצה יניח, [2] ועוד שאין הקב"ה צריך כלום לכל המצוות אלא שאומר ונעשה רצונו הילכך המצווה ועושה הוא עושה רצון קונו אבל מי שאינו מצווה ועושה לא שייך לומר ביה עושה רצון קונו שהרי לא צוה לו כלום ומ"מ שכר יש.

ד. ריטב"א על מסכת קידושין דף לא/א

דאמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה משאינו מצווה ועושה פיר' רבותינו ז"ל טעם הדבר שזה שטן מקטרגו כשהוא מצווה וזה אין שטן מקטרגו ולפום צערא אגרא. ורבינו הגדול ז"ל פי' שהמצות אינן להנאת האל-ל יתברך המצווה אלא לזכותינו ומי שהוא מצווה קיים גזירת המלך ולפיכך שכרו הרבה יותר מזה שלא קיים מצות המלך מכל מקום אף הוא ראוי לקבל שכר שהרי מטוב לבב וחסידות הכניס עצמו לעשות מצות הש"י ודוקא במצות שצוה הש"י לאחרים שיש לו בהן רצון אבל העושה מאליה מצות שלא צוה בהם תורה כלל זו היא שאמרו כל שאינו מצווה בדבר ועושהו נקרא הדיוט:

ה. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קלז - מסכת קידושין

(שם). דאמר רבי חנינא גדול מצווה ועושה וכו': גדול מצווה ועושה. יש מפרשים הטעם, מפני שהמצווה ועושה מחוייב בדבר וכופה את יצרו ועושה, ולכך שכרו יותר גדול, אבל מי שאינו מצווה ועושה וכשירצה אינו עושה והוא עושה מרצונו בלבד אין שכרו כל כך גדול. ואין זה פי' נכון, דודאי בכל ענין קאמר אפילו אינו מצווה ועושה, מצטער ע"י עשיית המצווה כמו שמצטער המצווה ועושה יותר גדול המצווה ועושה. ועיקר הטעם הוא, כי מי שמצווה ועושה הקב"ה חפץ ממנו לעשות המצווה, דמיון זה גוי שעושה מצוה אין ספק שאינו חשוב כל כך כמו שהוא הישראלי. כי המצוה לישראל שייכת יותר, שהרי מצווים עליו כי הם מוכנים יותר למצוה, אבל מי שאינו מצווה ועושה מפני שאינו מצווה ועושה אינו מוכן כל כך למצוה ואינו כל כך כמו המצווה ועושה. [3] ועוד כי המצווה ועושה, [הוא] מצד העלה שמחייב אותו לעשות וכל מי שאינו מצווה ועושה הוא מצד האדם עושה המצווה, [ולא] מצד הש"י, והוא יותר מעלה ויותר מדריגה, כאשר המצווה מצד הש"י שהוא העלה, ואלו המצווה שאינו מצווה והאדם עושה מעצמו זה מצד האדם דבר זה אינו כל כך במדריגה וזה ידוע:

ו. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת קידושין דף לא/א

(קמא) דף ל"א. ברמב"ן ס"פ אחרי הביא לשון הספרי אעפ"י שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוץ לארץ היו מצוינין במצוות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים, וקאי במצוות שהן חובת הגוף הנהוגות בחו"ל כי עיקר המצוות ליושבים בארץ ה', וע"כ האבות שקיימו כל התורה לא קיימוה אלא בארץ ולא בחו"ל ונראה ביאורו לפי מ"ש בקובץ הערות סי' פ' בדוגמאות לביאורי אגדות על דרך הפשט בשם בעל מסלת ישרים דבכל מצוה יש שני דברים, א) הטעם שבשבילו נצטוינו לעשותה ומפני הטעם הזה ראוי היה לקיים המצוות גם קודם הצייווי כמו שעשו האבות ב) אחרי שנצטוינו צריך לקיים ציווי ה' וכ"ז בארץ אבל בחו"ל אינו רק ציווי גרידא לנהוג בחובת הגוף כי טעמי המצוות אינן שייכין רק בארץ וע"כ לא קיימו האבות את התורה בחוץ לארץ.

ז. תוספות מסכת קידושין דף לא עמוד א

דלא מפקידנא ועבדינא – מכאן מדקדק ר"ת דנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות לגמרי דאפילו מדרבנן לא מיחייבי כדמוכח פרק מי שמתו (ברכות דף כ:): מ"מ יכולות הן לברך ואין כאן משום לא תשא את שמו לשוא (שמות כ) משום מברכות ברכה שאינה צריכה דאי לאו הכי היכי שמח רב יוסף והלא מפסיד כל הברכות כולן.

ח. ספר ים של שלמה - בבא קמא פרק ז אות לז

[לז] דין סעודת מילה, ופדיון הבן, וזכר, וסעודת חנוכה, וק"ו סיום הספר, הן קרוים סעודות מצוה, ומותר להנות מהן. ...

וסעודת בר מצוה שעושים האשכנזים, לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו, ושמה יוכיח עליה. ועושים שמחה, ונותנים למקום שבח והודיה, שזכה הנער להיות בר מצוה, וגדול המצוה ועושה, והאב זכה שגדלו עד עתה, להכניסו בברית התורה בכללה. וראה להדיא ספ"ק דקדושין (ל"א ע"א) שאמר רב יוסף לבסות, השתא דאמר ר' חנינא גדול המצוה ועושה כו', מאן דאמר לי שאין הלכה כר' יהודא, דאמר סומא פטור מן המצות, עבידנא יומא טבא לרבנן. אע"פ שהיה כבר חייב. אלא אבשורה שלא היה נודע לו עד עתה רצה לעשות י"ט. כ"ש על הגעת העת והזמן, שראוי לעשות י"ט. אכן הבר מצוה גופא [שאינו עושה בזמנו] לא ישר בעיני. שרובן אין להם ב' שערות. וא"כ איך יוציאו אחרים ידי חובתן בתפילה ובברכת המזון. ואם נאמר מן הסתם אוקמינן אחזקה שהביא ב' שערות, בפרט במילתא דרבנן. ואף שברכת המזון דאורייתא הוא. מ"מ מן התורה היה יוצא בברכת הקטן. אלא שרבנן אמרו שאינו מוציא הגדול. א"כ מיד כשיגיע ל"ג שנים ויום אחד יעשו הסעודה, ויחנכוהו לברך ברכת המזון, ולהתפלל באקראי. ומאחר שלא נעשה בזמנו, ועכשיו גם כן אינו ידוע זמנו. למה יקרא סעודת מצוה. ואינו דומה לסעודת מילה ופדיון הבן, אפילו עבר זמנו הראשון. מ"מ כל יומן בני חיובא נינהו, זמנן הוא, שלא לאחר המצוה. מה שאין כן בנדון זה, דשמא עדיין לא הגיע זמנו. ומכח שנוקמה אחזקה. היה לו לחנכו מיד, ולעשות סעודה. ומכל מקום נראה, היכא שמחנכין הנער לדרוש על הסעודה מעין המאורע. לא גרע מסעודת חנוך הבית. ובכל הני סעודות מצוה דשרינן. מ"מ לא ירבה בהן, שיבטל ח"ו למודו הקבוע לו לגמרי. אלא לפעמים, לפחות אם אפשר להיות זולתו, והכל לפי העניין, ואיש ירא אלקים אשר בא לטהר יורו לו מן השמים דרך הישר בקו האמצעי. וגם כן איכא נפקותא בהך פיסקא לעניין אבליים, אי שרו לילך לאותם סעודות מצוה, כמו שאפרש בעז"ה בפרק אילו מגלחין...

ט. בן יהוידע על בבא קמא דף פז/א

כי מפקידנא אית לי אגרא. לא קאי על שכר טוב עולם הזה, או טוב עולם הבא, אלא קאי על שכר אחר, שהוא מה שאמר רז"ל [אבות פ"ד] שכר מצוה מצוה, שממציא לו הקב"ה מצוה אחרת לעשותה, ועל זה השכר קאמר אית לי אגרא. והנה לדעת רבי יהודה דפוטר יש לפרש הכתוב [תהלים י"ט ט'] מצות ה' ברה מאירת עינים, אמתי ברה וחשובה טפי, כאשר איכא מאירת עינים, דאז גדול המצווה ועושה:

י. ביאור אגדות חז"ל

אמר ר' יוסף מריש הוה אמינא. הכונה בזה דלענין להכיר באדם רוב גודל אמתת אהבתו לה', יותר גדול אינו מצווה ועושה כי בזה ניכר התלהבות האהבה לבוראו אשר עושה מצוותיו מחשק נפשו בלבד בלי שום צווי ומראה בחוש שאינו עובד על מנת לקבל פרס כי אם למען שמו באהבה. אבל לענין קיבול שכר גדול המצוה ועושה כמ"ש בעץ יוסף מפני שיצרו גדול במצווה ועושה ומקטרג עליו שלא לעשותו ולכן כשכופה ליצרו ומקיים הצווי ראוי לו לקבל שכר גדול ע"ז כי לפום צערא אגרא. אבל אינו מצווה אין יצרו מקטרגו.

(ענין יוסף)

נורא מאד הענין כי הלא בעצם המעשה ממש לא היה חסר כלום, כל ה"רבו יוסף" הלא היה בו בהמעשה בין כך וכך. ולכאורה במצב של פטור עוד בו בחינה יותר גבוהה והיא בחינה של אהבה "דלא מפקדינא ועבדינא" – הרי זה מעשה ע"מ שלא לקבל פרס כי אם "נחת רוח להקב"ה" ומה יש עוד יותר גדול מזה? וכן אמרו ז"ל (סוטה ל"א) "גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה", ומכאן חזינן שגם בחינה היותר גדולה ועדיין אינו כשלם. גם מצב של אהבה עוד

לא די עדיין לא בא לשלמותו והשלמות האמיתית אינה אלא כי אם במצווה "גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה" להיות מצווה להיות מחוייב בדבר, הוא העיקר, וכמו"ש חז"ל (ירושלמי ברכות ט"ו) עשה מאהבה עשה מיראה וכו' עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט גם ב"עשה מאהבה" עדיין לא מספיק כי הרי "באהבה" עדיין אפשרות הוא לבעוט, במצבים קשים יתכן כי יתפרק מכל המעשה ודוקא ב"עשה מיראה" שם בטוח כי יעמוד ויתקיים חזק על מצבו. הירא אינו עוזב מקומו בכל אופן שלא יהיה ל"מצווה ו"מחוייב" אין תירוצים ואין אמתלאות להתפטר מוכרח הוא וחסל.

זהו סוד כל הענין של מעמד הר סיני וחז"ל (שבת פ"ח) אמרו: "ויתיצבו בתחתית ההר" (שמות י"ט) מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם" הנה כבר הקדימו נעשה לנשמע כנאמר שם "כל אשר דבר ה' נעשה" – רז שמלאכי השרת משתמשין בו" וזכו בזה לשני כתרים על ראשם ומ"מ זה עדיין לא היה מספיק כי זה בחינה של "מאהבה" והבחינה של "מאהבה" עדיין אינו "מצווה ועושה" עדיין לא "מחוייב" הוא מחוייבים לא נעשו כי אם בהר סיני.

(דעת תורה שמות כ"ו)

יב. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף לח עמוד א

אין מקבלין עליהן שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה - כתב המאירי מי שהפקיע עצמו ופירק מעליו עול תורה אף על פי שמקיים מקצתן מצד נדבה, אינו מקבל שכר עוד כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה.

יג. דרשות הר"ן - הדרוש השביעי

והטענה השנית, שיש מן המצוות הרבה דבקות במינין ומיוחדות בהן. כגון המצוות התלויות בארץ, ומצוות שנצטוו בהן הכהנים ולא נצטוו אנחנו בהן. ולפיכך מי שאינו מצווה ועושה לא יגדל שכרו, כי אפשר שאין רצון הש"י בו ובמינו אחרי אשר לא צווה בו, ואע"פ שהתורה כלה דרכיה דרכי נועם, אפשר כי יש במצוות טעמים שניתחזה מהם המצווה במי שמצווה ועושה, וכבר נתברר בדבריהם ז"ל שישאל המקיים את השבת יגדל שכרו ועכו"ם ששבת חייב. ואף על פי שלא נלמוד כן בשאר המצוות, אלא על מה שבאה המניעה מהם, שאלו כן היה אסור למי שאינו מצווה ועושה לקיים את המצוות חלילה מכל מקום נלמוד לשאר המצוות, שאפשר שלא תשלם כונת המצווה וסודה במי שאינו מצווה בה, כאשר תשלם במי שצווה הש"י, אבל כאשר יגזרו החכמים הדבר, כבר הסכים בו הש"י וצוה על כל מה שיגזרו בו ויודע שתשלם כונתו בו:

והטענה השלישית, אלו היה מגיע לשם תועלת כאשר יעשה האדם מן המצוות, היה ראוי שיקבל שכר מי שאינו מצווה ועושה כמי שמצווה ועושה, ויותר ממנו. אך אחרי שאין להש"י תועלת מן המצוות ולא נזק מן

העבירות, נמצא שכלל התורה היא כדי לזכות את ישראל, וכיון שכן גדול המצווה ועושה שזה רצה הש"י לזכותו וזה לא זכהו...

יד. דף על הדף מסכת סנהדרין דף עה עמוד א

בגמ': דאמר רבי יצחק מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה שנאמר מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם. **כתב בבאר מים חיים** (פר' משפטים), ולא ח"ו שהקב"ה נתן בכוון טעם גדול בביאה לעוברי עבירה, כי למה יעשה ה' כן לבריותיו אשר ברא, רק שאחר החורבן ניטל טעם ביאת ההיתר, מאפס כח האנושי, מעול שעבוד המלכים, וכאשר העידה רחב (יהושע ב', י') כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגו' ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם, ואמרו חז"ל (זבחים קט"ז ע"ב) דאפילו אקשויי לא אקשי לשכב עם אשה, כי אפס הכח ובטל התאוה, ולעוברי עבירה מחמת שמים גנובים ימתקו, הם מתגברים בכוונתם למאוד מאוד, ומרגישים הטעם כבראשונה, ולא שניתן להם מחדש, רק שמהם לא ניטל ונשארו כבראשונה להיותן עוברי עבירה ומים גנובים ימתקו, כי על כן גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה, לצד שהמצווה יצרו מקטרגו שלא לעשותו ודואג תמיד לבטל יצרו כמו שאיתא בתוספות (בעבודה זרה ג' א), ומכל שכן בעבירה שהיצר הרע מגדיל תאות חשק האיסור אין כמוהו.

טו. תוספות רי"ד על עבודה זרה דף ג/א

לומר לך שאין מקבלין שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה. **ראיתי מקשים, דמשמע מהכא דמי שאינו מצווה ועושה אית ליה שכר קצת**, והא אמרינן (ברכות טז, ב) גבי חתן שהוא פטור מק"ש שאם רצה לקרות ולהחמיר על עצמו אינו קורא, ואמאי, יקרא ויקבל שכר כמי שאינו מצווה ועושה. ותו דאמרינן בפרק המוצא תפילין (עירובין צו, א), מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מיחו בידה חכמים, ואמאי רצו למחות בידה, תקבל שכר כמי שאינו מצווה ועושה:

ונראה לי לתרץ, דלעולם גוי שאינו מצווה ועושה אית ליה שכר קצת, וחתן משום הכי אינו קורא משום דמיחזי כיוהרא, שהוא עסוק במצוה ורוצה לכוון את לבו בק"ש. ומיכל בת שאול משום הכי רצו למחות בידה, משום לאו דלא תוסף עליו (דברים יג, א). והויא פלוגתא דתנאי (שם עמוד ב), (דאית) [דאיכא] מאן דאמר בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות ואם רצו לסמוך ממחין בידן משום לאו דלא תוסף, ואיכא מאן דאמר נשים סומכות רשות וליכא משום לא תוסף, וה"ה דפליגי בכל מצוות עשה שהזמן גרמא שהנשים פטורות, אבל גבי גוים ליכא למימר הכי, דהא לא נצטוו בלא תוסף עליו כי היכי דנצטוו הנשים [מהדו"ק]:

טז. בן יהוידע על עבודה זרה דף ג/א

והנה ידוע מה שפועלת המצוה ברוחניות למעלה אע"פ שהיא נעשית בדבר גשמי למטה, היינו כי השי"ת עשה קשר ודבוק במעשה הגשמיות של המצוה עם הרוחניות אשר למעלה וזה הקשר נעשה ע"י הדבור שיצא מפיו יתברך בעת שצוה על אותה המצוה...

=====

A. בן יהוידע על עבודה זרה דף ג/א

רבש"ע תננה לנו מראש ונעשנה. נ"ל בס"ד הכונה כי אי אפשר לקיים כל המצות במעשה **אך לישראל נתן להם חלק מראש, דהיינו כח מעולם המחשבה שהיא בראש ועל ידי כך כל מצות שאין מקיימים במעשה, נחשב להם המחשבה כמעשה, ובזה יהיו שלימים בכל רמ"ח עשה**, וגם לנו תן לנו כח מעולם המחשבה שהיא בראש ואז נעשנה בשלימות, כי מה שחסר במעשה נשלים במחשבה, והשיב להם שוטים מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, **כן ישראל שהעמיסו על עצמם דבר קשה שהקדימו נעשה לנשמע אז זכו לתת להם חלק מעולם המחשבה, שבזה נחשבת המחשבה למעשה**, אבל אתם מניין תזכו ליקח חלק במחשבה, ואעפ"כ אנסה אתכם במצוה לבדוק מחשבתכם במצוה אם היא לי לשמי, או אם בעבור הרווחה דילכון ולפנים אתם מבקשים, וניסה אותם בסוכה שאח"כ בעטו בה וברחו, דנמצא אין להם חפץ ורצון לב במצוה, וא"כ איך יהיה חשיבות למחשבתם שתועיל במקום מעשה: